

TEKSTİL VE MÜHENDİS
(Journal of Textiles and Engineer)

<http://www.tekstilvemuhendis.org.tr>

Dünya Ve Türkiye’de Pamuk Üretim Ekonomisi

Cotton Production Economy in The World and Turkey

Tijen ÖZÜDOĞRU*

Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü, Ankara, Türkiye

Online Erişime Açıldığı Tarih (Available online):30 Haziran 2021 (30 June 2021)

Bu makaleye atıf yapmak için (To cite this article):

Tijen ÖZÜDOĞRU (2021): Dünya Ve Türkiye’de Pamuk Üretim Ekonomisi, Tekstil ve Mühendis, 28: 122, 149-161.

For online version of the article: <https://doi.org/10.7216/1300759920212812208>

DÜNYA VE TÜRKİYE'DE PAMUK ÜRETİM EKONOMİSİ

Tijen ÖZÜDOĞRU*

Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü, Ankara, Türkiye

Gönderilme Tarihi / Received: 10.05.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 15.06.2021

Öz: Bu çalışmada dünya ve Türkiye'deki pamuk arzı, kullanımı, maliyetleri ve pamuğa yönelik destekleri incelenmiş, pamuk üretim ekonomisinin ülkeler açısından durumu tartışılmıştır. Böylece dünyadaki pamuk üreticisi ülkeler ile Türkiye'yi karşılaştırma imkânı elde edilmiştir. Pamuk öncelikli olarak lifi ile tekstil ve hazır giyim sanayinin hammaddesi olmasına karşılık yağ, yem, enerji alanlarında da kullanılan önemli bir endüstri bitkisidir. Küresel olarak seksene yakın ülkede üretilen pamuğun %80'inden fazlası Türkiye'nin de aralarında bulunduğu yedi ülkede üretilmektedir. Türkiye'de üretim istihdam ve ihracatta çok önemli bir yer işgal eden, sanayileşmenin ve küresel pazarlarda varlığın önemli bir parçası olan tekstil ve hazır giyim sektöründeki gelişmelere paralel olarak pamuk ihtiyacı da giderek artmakta üretimin artırılması kritik önem arz etmektedir. Pamuk üreten ülkeler açısından bakıldığında; uluslararası piyasalarda rekabet edebilmek ve üretimin sürdürülebilirliğini sağlayabilmek için en önemli unsur üretim maliyetidir. Dünya ortalamasına bakıldığında 1 kg kütlü pamuk ortalama 0,44 \$'a, mal edilmiştir. 1 kg kütlü pamuğu en yüksek maliyetle üreten ülkeler sırasıyla; Çin (0,75 \$), Türkiye (0,59 \$), Bangladeş (0,58 \$), ABD ve Yunanistan (0,56 \$)'dır. Pamuk tarımında son yıllarda gözlenen maliyet artışları ve düşük ürün fiyatları ülkeleri verim artışı sağlayacak ve üretim maliyetlerini düşürecek tedbirler almaya yöneltmiştir. Dünyada pamuğa yönelik destek verdiğini bildiren 11 ülkede toplam desteğin yaklaşık değerinin 2019/20 üretim sezonunda 8 milyar dolara ulaştığı tahmin edilmektedir. Pamuğa en fazla destek veren ülkeler Çin, ABD, Hindistan ve Türkiye'dir. Türkiye'de kütlü pamuğa yönelik olarak 2020 yılında, fark ödemesi desteği (1,10 TL/kg), toprak analizi desteği (40 TL), mazot desteği (62 TL/da) ve gübre desteği (8 TL/da) olarak dört farklı destek verilmiştir. Desteklerin maliyeti karşılama oranı 2019/20 sezonunda %23'tür.

Anahtar Sözcükler: Pamuk, Türkiye'de pamuk, tarımsal destekler, pamuk maliyeti

COTTON PRODUCTION ECONOMY IN THE WORLD AND TURKEY

Abstract: In this study, cotton supply, use, costs and supports for cotton in the world and Turkey were examined, and the state of the cotton production economy in terms of countries was discussed. Thus, it was possible to compare Turkey with cotton producing countries in the world. Although cotton is primarily the raw material of the textile and ready-to-wear industry with its fiber, it is an important industrial plant that is also used in the fields of oil, feed, and energy. More than 80% of cotton produced in nearly eighty countries globally is produced most in seven countries including Turkey. In parallel with the developments in the textile and ready-to-wear sector, which occupies a very important place in production, employment and export in Turkey and which is an important part of the industrialization and presence in global markets, the need for cotton is increasing gradually and increasing production is critical. In terms of cotton producing countries, the most important factor to compete in international markets and to ensure the sustainability of production is the production cost. Considering the world average, 1 kg of cotton seed costs an average of \$ 0.44. The countries that produce 1 kg of cotton with the highest cost are respectively; China (\$0.75), Turkey (\$0.59), Bangladesh (\$0.58), the USA and Greece (\$0.56). Cost increases and low product prices observed in cotton agriculture in recent years have led countries to take measures to increase productivity and reduce production costs. It is estimated that the approximate value of the total support in 11 countries in the world that reported their support for cotton reached 8 billion dollars in the 2019/2020 production season. The countries that support cotton the most are China, USA, India and Turkey. In Turkey, four different support payments for cotton seed in 2020 that were provided were as follows: difference of payment support (1.10 TL / kg), soil analysis support (40 TL), diesel support (62 TL / da) and fertilizer support (8 TL / da). The cost coverage ratio of supports was 23% in the 2019/2020 season.

Keywords: Cotton, cotton in Turkey, agricultural supports, cotton cost

***Sorumlu Yazar/Corresponding Author:** tijen.ozudogru@tarim.orman.gov.tr

DOI: <https://doi.org/10.7216/1300759920212812208> www.tekstilmuhendis.org.tr

1. GİRİŞ

Kütlü olarak tarladan toplanan pamuk, lifi ile tekstil ve hazır giyim sanayinin hammaddesi olmasının yanı sıra çiğit adı verilen pamuk tohumu ile yağ sanayi, küspesi ile de yem sanayi gibi birçok sektörde kullanılan bir endüstri bitkisi. Son yıllarda petrolde dışa bağımlılık ve petrol türevi yakıtların neden olduğu çevresel kaygıları azaltmak amacıyla, pamuk çekirdeğinden elde edilen yağ, biyodizel üretiminde giderek artan miktarda ham madde olarak kullanılmaya başlamıştır. Böylece pamuk, enerji tarımının da bir parçası durumundadır.

Küresel tekstil lifi pazarında sentetik liflerin payı artarken pamuğun payı 1960'lardan itibaren azalmaya başlamıştır. Buna rağmen, dünyada en çok kullanılan doğal tekstil lifi halen pamuktur. Pamuk, tekstil üretim zincirinde sağladığı katma değer ve istihdam hacmi ile ülkelerin rekabet gücünü önemli ölçüde artırmakta ve potansiyel ekonomik faktörleri ortaya çıkarabilmektedir [1]. Tüm bu özellikleri nedeni ile stratejik bir ürün olan pamuğun uluslararası ticarete de önemi büyüktür. 2019/20 sezonunda yaklaşık 26 milyon ton pamuk lifi üretilmiş bunun %34’ü uluslararası ticarete konu olmuştur.

Pamuk dünya üzerinde çeşitli coğrafi bölgelerde yetiştirilmektedir. Bu bölgelerin başında dünya pamuk ekim alanlarının yaklaşık %63’ünü oluşturan Asya kıtası gelmekte, bu kıtayı %20 ile Amerika ve %14 ile Afrika izlemektedir. 2019/20 sezonunda dünyada 77 ülkede, yaklaşık 29 milyon çiftçi pamuk üretmiştir. Küresel pamuğun %84’ü Hindistan, Çin, Amerika, Brezilya, Pakistan, Türkiye, Özbekistan’ın bulunduğu 7 ülke tarafından üretilmiştir [2,3].

Pamuğun üretimi ve kullanımı açısından küresel önem taşıyan Türkiye 2019/20 sezonunda; pamuk ekim alanı yönünden dünyada on birinci, birim alandan elde edilen lif pamuk verimi yönünden altıncı, pamuk üretim miktarı yönünden altıncı; pamuk tüketimi yönünden beşinci, pamuk ithalatı yönünden altıncı ülkedir [3].

Pamuğun hammaddesi olduğu Türk tekstil ve hazır giyim sanayi, sağladığı katma değer, tekstil ve hazır giyim ihracatının ülke ekonomisine kazandırdığı gelir, yarattığı istihdam hacmi ve Gayri Safi Milli Hasıla içindeki payı ile Türkiye için önemli ve vazgeçilmez bir sektördür. Türkiye İhracatçı Birlikleri tarafından açıklanan verilere göre, Türkiye’nin tekstil ve hammaddeleri ihracat değeri 2020 yılında 9,7 milyar dolar, hazır giyim ve konfeksiyon ihracat değeri ise 24,2 milyar dolardır. Tekstil ve hazır giyim sektörü birlikte değerlendirildiğinde, 169,5 milyar dolar olan genel ihracat değerindeki toplam payın yaklaşık %14 olduğu ve otomotiv sanayiinden sonra en fazla ihracat yapan ikinci sektör konumunda olduğu anlaşılmaktadır [4,5].

Türkiye tekstil ve hazır giyim sektörü, makine parkı, istihdam vb. açısından güçlü bir yapıya sahip ve başta AB ülkeleri olmak üzere birçok ülkenin ilk sıralardaki hazır giyim tedarikçisidir. 2020 yılında Türkiye toplam hazır giyim ihracatının %60,4’ü, tekstil ihracatının ise %46,0’sı AB-27’ye yapılmıştır [4].

Tarım sektörünün ekonomik ve sosyal açıdan taşıdığı önem yanında, karşı karşıya olduğu riskler ve sahip olduğu yapısal

özellikler, sektörün desteklenmesine ve korunmasını gerektirmekte, diğer taraftan, birçok ülkede tarımsal üretim sürecinin uzun, parasal geri dönüşüm hızının düşük, sermaye birikiminin yetersiz ve yatırımların az olması destekleme ve teşviklerin önemini artırmaktadır. Bu müdahalelerin amaç ve politika araçları ülkelere göre farklılık göstermekle birlikte, temel hedef; üreticilere adil ve yeterli bir yaşam standardı sağlanmasının yanı sıra, tüketicilere uygun fiyatla yeterli ürün arzının garanti edilmesidir [6].

Dünya pamuk üretimi ve kullanımında söz sahibi olan çeşitli ülkelerde pamuk sektörüne yönelik farklı şekillerde yapılan desteklemeler dünya fiyatlarını etkilemekte ve rekabeti engellemektedir. Uluslararası piyasalarda rekabet edebilmek ve üretimin sürdürülebilirliğini sağlayabilmek için en önemli unsur üretim maliyetidir.

Türkiye pamuk üretiminde girdi kullanımında dışa bağımlılık nedeniyle maliyetin yüksekliği, alternatif ürünlerin daha karlı ve az emekle üretilmesi, pamuk sektöründe yeterli ve kaliteli hammaddenin yurt içerisinden temin edilemeyeşi pamuk üretimi ve kullanımında zayıf yönleri oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, dünya ve Türkiye’deki pamuk arzı, kullanımı, maliyetleri ve pamuğa yönelik destekleri incelemek ve pamuk üretim ekonomisinin ülkeler açısından durumunu tartışmaktır. Böylece dünyadaki pamuk üreticisi ülkeler ile Türkiye’yi karşılaştırma imkânı elde edilecektir.

2. DÜNYADA PAMUK ARZI VE KULLANIMI

Dünya pamuk ekim alanı ve üretimine 1950 yılından günümüze doğru bakıldığında; ekim alanlarının yaklaşık %20 oranında sınırlı artışına karşın, üretimin yaklaşık dört kat arttığı görülmektedir. Pamuktaki üretim artışına neden olarak; teknolojik alanlarda kaydedilen yeniliklerin pamuk lif veriminde artış sağlaması ve özellikle makineleşme, sulama gibi alanlarda büyük gelişmeleri de beraberinde getirmiş olması gösterilmektedir. Zira 1950/51 sezonunda ortalama pamuk verimi 234 kg/ha iken 2019/20 sezonunda ortalama 761 kg/ha olarak gerçekleşmiştir. Dünyada 2019/20 sezonunda 34,2 milyon ha alanda 26 milyon ton pamuk üretimi yapılmıştır (Tablo 1).

Tekstil ve hazır giyim sanayinin gelişimi, dünya nüfusunun artması, kişi başına düşen gayri safi milli hasıla, sentetik elyaf tüketim eğilimi ve fiyatı, dünya pamuk tüketimini etkileyen başlıca unsurlardır. Son 70 yılda dünyada pamuk üretimindeki artışa paralel olarak tüketimi de yaklaşık üç kat artmıştır. 1950/51 sezonunda 7,6 milyon ton olan tüketim, 2019/20 sezonunda yaklaşık 22,5 milyon tona yükselmiştir (Tablo 1).

Küreselleşme sürecinin bir sonucu olarak dünya genelinde dış ticarete serbestleşme eğilimleri ve uluslararası piyasalarda rekabetin yoğunluğu artmıştır. Bu süreçten en çok dış girdi bağımlısı olmaları, finansman maliyetleri, enerji ve girdi maliyetlerinin yüksek olması gibi nedenlerden dolayı gelişmekte olan ülkeler etkilenmektedirler [7]. Son yıllarda yaşanan ekonomik krizler nedeniyle pamuk ve pamuğa dayalı ürünlerin ticaret hacminde

durgunluk gözlenmesine rağmen, uzun dönemde dünya ihracatında artış gözlenmiştir. Dünyadaki pamuk dış ticareti incelendiğinde; 1950/51 sezonunda 2,7 milyon ton civarında olan pamuk ithalatının 2019/20 sezonuna kadar 3 kat artarak 8,3 milyon ton civarına, ihracatının ise yine 2,7 milyon tondan 9,0 milyon tona yükseldiği görülmektedir (Tablo 1).

Dünya üretiminin yetersiz kaldığı durumlarda tüketimi karşılamak amacıyla stoklar devreye girmektedir. Dünya bitiş (kapanış) stokları 1950/51 sezonunda 2,7 milyon ton olup, 2019/20 sezonuna kadar 70 yıl içerisinde yaklaşık 8 kat artarak 21,2 milyon tona ulaşmıştır. 1950/51 sezonunda stok/kullanım oranı %35 olarak hesaplanmışken bu oran 2019/20'de %94'dür (Tablo 1).

Pamuk fiyatlarının oluşmasında pamuk arzı önemli bir etken olup, belli başlı pamuk üreticisi ülkelerin üretim miktarları ve stokları fiyatlar üzerinde etkili olmaktadır [8]. Uluslararası pamuk fiyatları incelendiğinde; Cotlook A Endeksi 1980/81 sezonunda 94,20 cents/lb iken 2019/20 sezonunda 71,33 cents/lb'dir. Cotlook A Endeksi ekstrem bir şekilde 2010/11'de bir önceki sezon ortalamasının iki katından fazla artarak ortalama 164,26 cent/lb'ye yükselmiştir (Tablo 1). 2010/11 pamuk sezonunda fiyatlardaki bu dalgalanmanın nedeni; dünya pamuk stoklarının düşmesi, güçlü talep, Pakistan'da yaşanan sel felaketi, Hindistan'ın pamuk ihracatındaki kararsızlığı (hükümetin pamuk ihracatına limit getirmeyeceğini belirttiği halde daha sonra limit koymas ve bu kararın piyasalarda şok etkisi yaratması), Hindistan'da ve Çin'de görülen yağışlar ve kötü hava koşulları nedeniyle hasadın gecikmesi ve üretimin son 6 yıl içerisinde gerilemesi, dolardaki dalgalanmalar ve bu tür sorunlardan dolayı dünya piyasalarında pamukta yaşanan arz sıkıntısıdır [9].

Covid-19 salgınından dolayı dünyada alınan önlem ve sınırlamalar sonucu 2019/20 sezonunda küresel pamuk tüketim ve ticaretinin azaldığı, stokların arttığı gözlenmiştir. Tüketimde görülen yavaşlamanın nedenleri yayılmayı önlemek amacıyla çırçır ve tekstil fabrikalarının kapanması, işgücünün azalması ve böylece sipariş düşüşüne yol açan perakende kayıplarıdır [11]. Küresel pamuk tüketimi 2019/20 sezonunda bir önceki sezona oranla %12,4 oranında azalarak 22,8 milyon ton, küresel ticaret tüketimdeki düşüşe paralel olarak ihracatta %2,5 oranında azalarak 9 milyon ton, ithalatta ise %8,8 azalarak 8,3 milyon ton olarak gerçekleşmiştir (Tablo 1).

Pamuk üretiminde uzun dönem lideri olan 7 ülke (Hindistan, Çin, ABD, Brezilya, Pakistan, Türkiye, Özbekistan) 2019/20 üretim sezonunda küresel pamuk ekim alanlarının yaklaşık %79'unu, üretiminin %84'ünü oluşturmuştur. Bu ülkeler aynı zamanda dünyada tüketilen pamuğun yaklaşık %75'ini kullanmışlardır (Tablo 2).

Pamuk ekim alanı ve üretiminde lider olan Hindistan'daki pamuk ekim alanları 2003/04'den itibaren hemen her dönem artmış ve 2019/20'de 13,4 milyon ha olarak gerçekleşmiştir. Hindistan'da pamuk ekilen alanlar dünya pamuk ekim alanlarının üçte birinden daha fazladır. Ülkenin ekim alanlarındaki artışa neden olarak; yüksek verimli melez tohumların kullanımı ve modern tarımsal faaliyetlerin artması sonucu pamuk veriminde yaşanan önemli düzeydeki artışlar ve yüksek ulusal pamuk fiyatları gösterilmektedir [9]. Hindistan pamuk verimi 2000/01 sezonunda 278 kg/ha iken 20 yılda %77 oranında artarak 2019/20 sezonunda 464 kg/ha'a yükselmiştir [10].

Tablo 1. Dünya Pamuk Arz ve Kullanımı [3, 10]

Pazarlama yılı 1 Ağustos / 31 Temmuz	1950/51	1960/61	1970/71	1980/81	1990/00	2000/01	2010/11	2018/19	2019/20
Ekilen Alan (000 ha)	28.537	32.445	31.777	33.662	33.010	31.945	33.529	33.295	34.855
Verim (kg/ha)	234	313	369	411	574	611	772	780	756
ARZ (000 ton)									
Üretim	6.674	10.154	11.740	13.831	18.951	19.527	25.869	25.972	26.344
İthalat	2.724	3.805	4.086	4.555	5.220	5.764	7.804	9.054	8.258
Başlangıç Stokları	3.708	4.407	4.740	5.328	6.189	11.187	9.308	18.782	18.564
Toplam Arz ¹	13.106	18.366	20.566	23.714	30.360	36.478	42.981	53.808	53.166
KULLANIM (000 ton)									
Tüketim	7.638	10.247	12.173	14.215	18.575	20.213	24.805	25.983	22.771
İhracat	2.673	3.716	3.875	4.414	5.069	5.797	7.634	9.256	9.023
Toplam Kullanım ²	10.311	13.963	16.048	18.629	23.644	26.010	32.439	35.239	31.794
Bitiş Stokları	2.678	4.605	4.605	5.151	6.761	10.622	10.503	18.564	21.361
Ticaret Dengesizliği ³	51	89	211	141	151	-33	170	-202	-765
Stok/Kullanım Oranı ⁴ (%)	0,35	0,45	0,38	0,36	0,36	0,53	0,42	0,71	0,94
Cotlook A Endeks (cents/lb ⁵)				94,20	82,90	57,20	164,26	84,35	71,33 ¹

¹ Toplam Arz = üretim+ithalat+başlangıç stokları, ²Toplam Kullanım=tüketim+ihracat, ³Lintler, telef, nakliye sırasında ağırlıkta meydana gelen değişiklikler, rapor dönemlerindeki farklılıklar, ölçüm hataları vs. nedeniyle dünya ithalatları ile ihracatları arasındaki farklılıklar oluşmaktadır. ⁴Stok/Kullanım Oranı=Bitiş Stokları/Tüketim, ⁵ Lb (Libre), 1 Libre = 1 Pound = 0,45359237 Kilogram

Pamuk tüketiminde lider olan ülkeler Çin, Hindistan, Pakistan, Türkiye, Vietnam ve Bangladeş 2019/20 sezonunda dünyada tüketilen pamuğun yaklaşık %80'ini kullanmıştır. Tekstil ve hazır giyim sanayi gelişmiş olan bu ülkeler aynı zamanda güçlü birer pamuk ithalatçısı durumunda olup dünyada ithal edilen pamuğun %78'ini ithal etmişlerdir. Bangladeş, Endonezya ve Vietnam neredeyse hiç pamuk üretmemesine rağmen tekstil ve hazır giyim sektörlerinin gelişmiş olması nedeniyle ithalat ve tüketimde önemli ülkelerdir (Tablo 2).

Dünyadaki en önemli pamuk ihracatçısı olan üç ülke ABD, Brezilya ve Hindistan'dır. 2019/20 sezonunda ihraç edilen küresel pamuğun %37'si ABD, %22'si Brezilya, %8'i ise Hindistan tarafından ihraç edilmiştir (Tablo 2).

Çin'in son yıllardaki ortalama stok değerine göre pamuğun büyük bir miktarını elinde tuttuğu görülmektedir. Bitiş stoklarının %42'si 2019/20 sezonunda Çin'de olup daha sonra Hindistan, Brezilya, Türkiye ve ABD gelmektedir (Tablo 2).

Dünyada pamuk üreten çiftçi sayısı yaklaşık 28,7 milyondur. Pamuk üretimi ve ekim alanı sıralamasında dünya lideri olan Hindistan, çiftçi sayısı (%34) bakımından da ilk sıradadır. Pamuk çiftçisi sayısında ikinci sırada Çin (%30), üçüncü sırada ise Özbekistan (%12) bulunmaktadır. Bu ülkelerde çiftlik başına düşen ortalama pamuk ekim alanı 1,18 ha olan dünya ortalamasının altındadır. Çiftlik başına düşen ortalama pamuk ekim alanı en yüksek olan ülkeler; Brezilya (1.339 ha), ABD (624,7 ha), Avustralya (450 ha) ve Arjantin (90,7 ha)'dir. Bu ülkelerde çiftçi sayısı diğer ülkelere kıyasla oldukça düşüktür (Tablo 3).

Tablo 2. Pamuk Arz ve Kullanımında Önemli Ülkeler (2019/20) [3]

Ülkeler	Ekim Alanı	Verim	Üretim	Başlangıç	İthalat	Tüketim	İhracat	Bitiş
	000 Ha	Kg/Ha		Stokları				
Hindistan	13.373	464	6.205	1.878	496	4.453	696	3.430
Çin	3.300	1.758	5.800	8.885	1.554	7.250	30	8.938
ABD	4.700	923	4.336	826	1	468	3.381	1.314
Brezilya	1.666	1.802	3.002	2.340	1	610	1.946	2.787
Pakistan	2.527	522	1.320	351	555	2.204	9	12
Türkiye	478	1.705	815	1.115	1.017	1.477	98	1.373
Özbekistan	1.340	534	716	144		614	102	144
Meksika	223	1.650	368	226	129	440	144	138
Yunanistan	291	1.219	355	146	7	16	319	173
Arjantin	455	736	335	320	1	134	85	437
Benin	666	467	311	147		1	224	234
Mali	738	404	299	40		2	229	107
Türkmenistan	545	519	283	105		141	149	98
Burkina Faso	579	333	193	116		3	154	152
Avustralya	60	2.245	134	183		2	295	20
Bangladeş	46	772	35	422	1.374	1.374		458
Endonezya	5	621	3	59	547	560		49
Vietnam	1	3.000	3	200	1.459	1.446		216
Diğer	3.857		1.828	1.002	570	1.016	1.162	1.232
DÜNYA	34.855	756	26.344	18.564	8.258	22.771	9.023	21.361

Tablo 3. Ülkelere Göre Pamuk Üreten Çiftçi Sayısı ve Çiftlik Başına Düşen Ortalama Pamuk Üretim Alanı (2019) [2]

Ülkeler	Çiftçi Sayısı	Çiftlik Başına Düşen Ortalama Alan (ha)
Hindistan	9.801.538	1,2
Çin	8.586.200	0,4
ABD	8.103	624,7
Brezilya	1.240	1.339
Pakistan	1.837.000	1,4
Türkiye	245.814	2,2
Özbekistan	3.341.254	0,3
Meksika	5.500	45,5
Yunanistan	47.120	5,3
Arjantin	4.400	90,7
Benin	214.065	2,7
Mali	162.755	4,8
Türkmenistan	120.662	4,5
Burkina Faso	325.000	2,3
Avustralya	182	450
Bangladeş	80.000	0,5
Endonezya	3.000	1,0
Vietnam	4.000	1,3
DÜNYA	28.661.645	1,18

3. TÜRKİYE PAMUK ARZI VE KULLANIMI

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu yıllarda pamuk ekim alanları yaklaşık 175 bin ha iken hızla artmaya başlayarak 1950 yılında 448 bin ha, 1975 yılında 670 bin ha olmuştur. 1975 yılından sonra ekim alanlarındaki artış hızı yavaşlamış 1998 yılında Türkiye’de şimdiki kadar tüm zamanların en yüksek ekim alanı olan 760 bin ha’ya ulaşmıştır [12]. Cumhuriyet’le birlikte gelişen pamuk üretimi ise 1970’li yıllardan sonra üretim alanları artışından çok birim alanda elde edilen verim artışları ile 2018/19 sezonunda 977 bin ton lif üretimine ulaşmıştır. Pamuk üretim ve veriminde meydana gelen artış tohum ıslahı, gübre kullanımı, sulama, hastalık ve zararlılarla mücadele ve yetiştirme teknikleri gibi teknolojik gelişmelerden kaynaklanmaktadır [13].

Türkiye’de 2019/20 pamuk üretim sezonunda 478 bin ha alanda 814 bin ton lif pamuk üretilmiştir. 2019 yılı ilkbahar aylarındaki aşırı yağışlar ve soğuk havanın ekim dönemini yaklaşık 1 ay geciktirmesi, hasat döneminde sıcaklık ve yağışlardan dolayı taraklanma döneminde yaşanan verim kaybı ayrıca Ege Bölgesi dışındaki bölgelerde görülen hastalık ve zararlılardan dolayı 2019/20 sezonunda verimde yaklaşık %10 oranında düşüş yaşanmıştır [11]. Ekim alanı ve verimdeki azalmanın etkisi ile 2018/19 sezonunda yaklaşık 2,6 milyon ton olan kütlü pamuk üretimi 2019/20’de 2,2 milyon tona gerilemiştir [14].

Türkiye’de 2019/20 sezonunda 23 ilde pamuk ekimi yapılmış olup pamuk ekim alanlarının %86’sı, Şanlıurfa, Diyarbakır, Aydın, Hatay, Adana ve İzmir’den oluşan 6 ilde bulunmaktadır. Bu iller aynı zamanda üretimin %85’ini karşılamaktadır. Türkiye kütlü pamuk verimi ortalaması 460 kg/da, lif pamuk verimi ise 170 kg/da’dır [14].

Türkiye ekonomisinde önemli bir yere sahip bulunan pamuğun yoğun olarak üretildiği üç bölge vardır. Bu bölgeler; Güneydoğu Anadolu, Ege ve Çukurova’dır. Türkiye’de Ege, Çukurova ve Antalya üretim bölgelerinde pamuk tarımının geçmişi oldukça eski olmasına rağmen, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde sulama olanaklarının gelişmesi ile bu bölgede üretim alanları artmış ve pamuk üretimi ön plana çıkmıştır. 2019/20 üretim sezonunda Türkiye’nin toplam pamuk üretiminin yaklaşık %55’i Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde gerçekleşmiştir. Bu bölgeyi; Ege (%22) ve Çukurova (%22) Bölgeleri izlemiştir [14].

Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin Türkiye pamuk ekim alanları içindeki payı 1980/81 sezonunda %8 iken, 2010/11’de %60’a, 2019/20 üretim sezonunda ise %61’e yükselmiştir. Pamuk ekim alanlarındaki artışın birinci nedeni GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi)’in devreye girmesidir. GAP Projesi çerçevesinde yeni ekim alanlarının sulamaya açılması ile bu oran her yıl artmaktadır. Bölgenin pamuk verimi de yüksek verimli çeşitlerin adaptasyonu ile yıllar içerisinde büyük oranda artış eğilimi göstermiştir [9]. Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde en fazla pamuk ekim alanına sahip olan iller Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Adıyaman Gaziantep, Şırnak’tır. Şanlıurfa ilindeki ekim alanları Türkiye’deki alanların %43,7’sini oluşturmaktadır [14].

Çukurova Bölgesi; 1983/84 sezonuna kadar Türkiye pamuk üretiminin ve ekim alanlarının yaklaşık yarısını oluştururken, son

yıllarda önemi giderek azalmış 2019/20 üretim sezonunda ekim alanlarının payı %20’ye, üretimin payı ise %22’ye gerilemiştir. Kimyasal maddelerin aşırı kullanımı, beraberinde uzun yıllar üst üste ekim sonucu ortaya çıkan çevreyle ilgili problemler, pamuk maliyetinin artması ve bu nedenle bölge üreticilerinin tercihlerini getirisini yüksek olan diğer tarımsal ürünlerden özellikle mısırdan yana kullanmaları pamuk alanlarında daralmaya neden olmuştur [9]. 2019/20’de bölgedeki pamuk ekim alanı 95 bin ha, üretim miktarı 177 bin ton, ortalama lif verimi ise 1.790 kg/ha’dır. Bölgede, Adana ve Hatay illeri çoğunluğu oluşturmakla birlikte Kahramanmaraş, Mersin, Osmaniye illerinde pamuk tarımı yapılmaktadır [14].

Ege Bölgesi, 1986-1996 yılları arasında Türkiye’nin en fazla pamuk üretimine sahip bölgesi iken, daha sonra liderliği Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ne devretmiştir. Ege pamuğu Türkiye’de en kaliteli pamuk olarak kabul edilir ve tekstilde en çok tercih edilen pamuk çeşididir. Ege pamuğunun elyaf uzunluğu Çukurova ve GAP Bölgesi’nin pamuğuna göre daha fazladır. Dünyada da Ege Bölgesi pamukları sahip oldukları özellikler nedeniyle yüksek kalite imajına sahiptir [9]. 2019/20 sezonunda Ege Bölgesi’nde 89 bin ha alanda 180 bin ton pamuk üretilmiştir. Ortalama lif pamuk verimi 1900 kg/ha’dır. Bölgede Aydın 47 bin hektarlık ekim alanı ile en yüksek ekim alanına sahip ildir. Aydın’dan sonra pamuk üretimi yapan en önemli iller sırasıyla İzmir, Denizli ve Manisa’dır [14].

Türkiye, tekstil ve hazır giyim sektöründeki gelişmelere bağlı olarak sektörün ihtiyacı olan uzun elyafli pamuk talebinin artması ile özellikle 1990’lı yıllardan sonra önemli miktarda pamuk ithal etmeye başlamış, daha sonra tekstil ve hazır giyim sektörünün talebine cevap veremediğinden pamuk ithal eden ülke konumuna gelmiştir [13]. Tekstil ve hazır giyim sektöründeki yatırım ve ihracata bağlı olarak son 30 yılda giderek artan pamuk ithalatı; 2019/20 sezonunda 996 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’de üretimin tüketimi karşılama oranı incelendiğinde, 2019/20 sezonunda tüketimin ancak %55’inin üretimle karşılandığı ortaya çıkmaktadır. Türkiye pamuk ithalatında, 2019/20 sezonunda ABD’nin payı yaklaşık %39, Brezilyanın %19, Yunanistan’ın ise %16’dır. Yani, toplam ithalatın yaklaşık %74’ü ABD, Brezilya ve Yunanistan’dan karşılanmaktadır. Özellikle ABD ve Yunanistan’da pamuğa yönelik olarak uygulanan yüksek orandaki desteklemeler uygun fiyatlarla dünya piyasalarına mal arz edebilmelerine yol açmaktadır. Türkiye, pamuk ithalatını bu üç ülkeden sonra başlıca Azerbaycan, Türkmenistan ve Meksika’dan gerçekleştirmiştir [18].

Ham pamuk ihracatı, yurt içi tüketim ve bir önceki sezonda devreden stok miktarları ile toplam pamuk arzı ve dış talebe bağlı olarak değişir. Türkiye’de tekstil ve hazır giyim sektörünün yüksek miktarlardaki pamuk ihtiyacı göz önüne alındığında, lif pamuk ihracatının düşük düzeyde kalması kaçınılmazdır [9]. Türkiye’de 2019/20’de 78 bin ton lif pamuk ihracatı yapılmıştır. En fazla pamuk ihracatı, AB ülkelerine özellikle İtalya, Polonya, Hollanda, Yunanistan’a gerçekleştirilmiştir [18].

Tablo 4. Türkiye Pamuk Arz ve Kullanımı (bin ton)

Pazarlama yılı 1 Ağustos / 31 Temmuz	2000/01	2005/06	2010/11	2015/16	2018/19	2019/20
Ekilen Alan ¹ (000 ha)	654	547	481	434	519	478
Verim ¹ (kg/ha)	1.345	1.582	1.700	1.700	1.880	1.700
ARZ						
Üretim ¹	880	864	817	738	977	814
İthalat ⁴	567 ⁶	745 ⁶	729 ⁶	918 ¹	762 ¹	996 ¹
Başlangıç (1 Ağustos) Stokları ²	300	452	328	818	1.064	1.115
Toplam Arz ⁷	1.747	2.061	1.874	2.474	2.803	2.925
KULLANIM						
Yurt İçi Kullanım (Tüketim)	1.427	1.557	1.300	1.490	1.583	1.474
İhracat ⁴	28 ⁶	37 ⁶	32 ⁶	50 ¹	105 ¹	78 ¹
Toplam Kullanım ⁸	1.455	1.594	1.332	1.540	1.688	1.552
Bitiş (31 Temmuz) Stokları ²	292	467	542	934	1.115	1.373
Stok/Kullanım Oranı(%) ⁵	20,5	30,0	41,7	62,7	70,4	93,1
41 Renk Ege Pamuğu (TL/kg) ⁹	1,07 ⁶	1,90 ⁶	5,45 ⁶	4,67	10,01	9,88
41 Renk Ege Pamuğu (\$/kg) ⁹	0,67 ⁶	1,38 ⁶	3,54 ⁶	1,59	1,78	1,60
41 Renk Ege Pamuğu (cents/lb) ⁹	57	62,77	160,65	72,40	81,10	72,53

Kaynak: ¹[14], ²[10] ³[16],⁴ İthalat ve ihracat miktarları hesaplanırken 520100100000; Pamuk; hidrofil/ağartılmış (kardesiz, penyesiz) ve 520100900000; Pamuk; diğerleri (kardesiz, penyesiz) GTİP kodları kullanılmıştır. ⁵Stok/Kullanım Oranı=Bitiş Stokları/Tüketim, ⁶Standart Garanti Tipi Ege Pamuğu Fiyatı, ⁷Toplam Arz=üretim + ithalat + başlangıç stokları, ⁸Toplam Kullanım=tüketim + ihracat, ⁹[16,13,17,9]

Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de 'de üretim, tüketim, ithalat ve ihracata bağlı olarak her sene değişen miktarlarda lif stoku devretmektedir. Türkiye'nin lif pamuk stoku 2000/01 sezonunda 292 bin ton iken 20 yılda yaklaşık 5 kat artarak 1,5 milyon tona yükselmiş ve bu yükselişte önemli miktardaki ithalatın etkili olduğu gözlenmiştir. Covid-19 salgınının etkisi ile dünyada olduğu gibi Türkiye'de de 2019/20 sezonunda tüketim yaklaşık %7 azalarak 1,5 milyon ton, bitiş stokları %23 artarak 1,4 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Stok/kullanım oranı ise %70,4'ten %93,1'e yükselmiştir (Tablo 2).

Pamuk arzı; üretim, ithalat ve başlangıç stoklarının toplamından oluşur. Türkiye'deki lif pamuk arzı 2019/20'de yaklaşık 2,9 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Pamuk kullanımı; yurtiçi kullanım (tüketim) ve ihracat kalemlerinden oluşur. 2019/20 sezonunda, 1,47 milyon ton lif pamuk kullanılmış, 78 bin ton ihracat yapılmış, dolayısıyla toplam kullanım 1,55 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Sezon 1,4 milyon ton stokla kapanmıştır. Devreden stok arz ile kullanım farkından oluşur (Tablo 2).

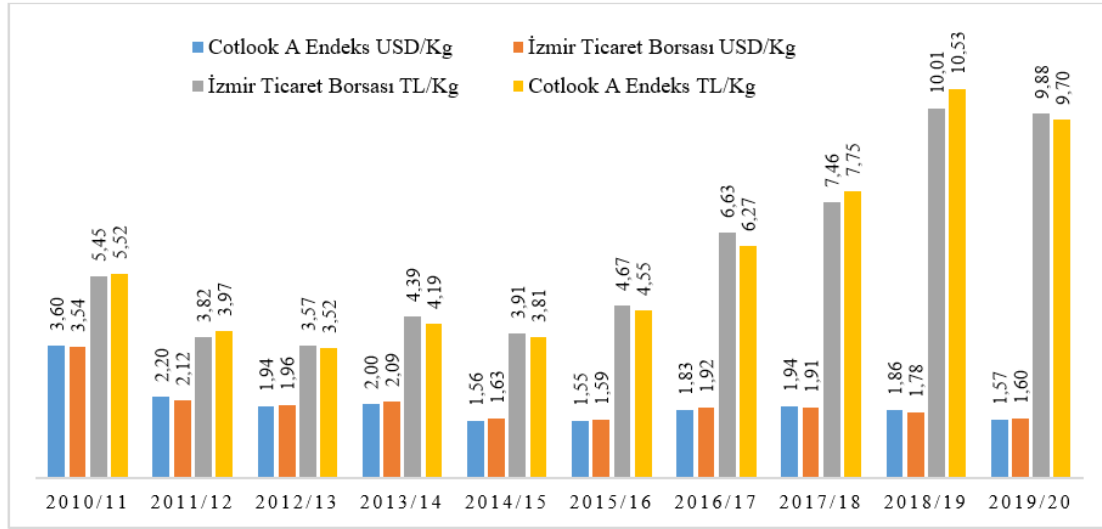
Pamukta dış piyasa fiyatlarının oluşmasında en önemli etken, dünya pamuk üretimini elinde bulunduran ülkelerin (Çin, ABD, Hindistan gibi) üretim miktarları ile stoklarıdır. Pamuğun yanı sıra yün, tiftik, sentetik iplik gibi tekstil sanayine yönelik diğer liflerin üretim miktar ve fiyatları ile doların diğer ülke paraları karşısındaki değeri de pamuk fiyatları için önemli rol oynamaktadır [19]. Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de pamuk fiyatlarının Cotlook A Endeks ile paralel seyir izlediği görülmektedir. Türkiye'de 2000'li yılların başında rekor seviyede bir düşüş yaşadıktan sonra, takip eden sezonlarda dalgalı bir seyir

izleyen pamuk fiyatları, 2010/11 sezonunda dünya genelinde dış ticaret ve iklimde yaşanan olumsuzlukların da etkisi ile tarihi zirvesine yükselmiştir (Tablo 4, Şekil, 1).

Mevcut durumda yurtiçi arz ve kullanım durumunun yanı sıra dünya pamuk üretim ve tüketim durumu, dünya pamuk ticaretinde yaşanan gelişmeler, riskler ve tehditler (özellikle Çin ve ABD arasında yaşanan ticaret savaşları) ve stok politikaları pamuk fiyatlarında etkili olmaya devam etmektedir [19]. 2019/20 sezonunda dünya pamuk fiyatları Covid-19'un etkisi altında yüksek stok seviyeleri, düşük tüketim seviyelerinden gelen baskı altında gerilemiş genel olarak önceki yıllara göre düşük bir seyir izlemiştir. Lif pamuk fiyatları 2019/20 sezonunu bir önceki sezona oranla ABD Doları bazında %10 gerileyerek ortalama 1,60 \$/kg (9,88 TL/Kg - Ege Pamuğu 41 Renk) seviyelerinde kapatmıştır (Şekil 1).

4. DÜNYA'DA PAMUK ÜRETİM MALİYETLERİ VE PAMUĞA SAĞLANAN DEVLET DESTEKLERİ

Pamuk üreten ülkeler açısından bakıldığında; uluslararası piyasalarda rekabet edebilmek ve üretimin sürdürülebilirliğini sağlayabilmek için en önemli unsur üretim maliyetidir. Dünya ortalaması kütlü-pamuk üretim maliyeti 2001 yılında kg başına 25 sentten 2013 yılında 52 sente yükselmiş ve 2019 yılında 44 sente gerilemiştir. Lif üretim maliyeti ise kütlü pamuk maliyetine paralel bir seyir izlemiş 2001 yılında kg başına 82 sent'ten 2013 yılında 150 sent'e yükselmiş daha sonra 2019 yılında 134 sent'e gerilemiştir [21].

Şekil 1. Dünya ve Türkiye Lif Pamuk Fiyatları [9,20,15]

2018/19 üretim sezonu verilerine göre dünya ortalaması pamuk ekim maliyeti hektar başına 1.223 dolardır. Pamuk üretiminde önemli ülkeler içerisinde pamuk ekim maliyeti en yüksek olan ülke hektar başına 3.158 \$ ile Çin, ikinci sıradaki ülke ise 2.534 \$ ile Türkiye'dir. Çin, pamuk maliyeti çok yüksek olmasına rağmen hükümetin pamuğa verdiği yüksek orandaki desteklerle dünya pamuk üretiminde ikinci sıradadır. Dünyada pamuk üretim maliyetleri ekim maliyetleri ile paralellik göstermektedir. Dünya ortalamasına bakıldığında 1 kg kütlü pamuk ortalama 0,44 \$'a, lif pamuk ise 1,30 \$'a mal edilmiştir. 1 kg kütlü pamuğu en yüksek maliyetle üreten ülkeler sırasıyla; Çin (0,75 \$), Türkiye (0,59 \$), Bangladeş (0,58 \$), ABD ve Yunanistan (0,56 \$)'dır. 1 kg kütlü pamuğu en düşük maliyetle üreten ülkeler ise Arjantin (0,26 \$), Avustralya (0,29 \$) ve Pakistan (0,32 \$)'dir. Tablo 3'te de görüleceği üzere Arjantin (90,7 ha) ve Avustralya (450 ha)'da çiftlik başına düşen ortalama pamuk arazisi dünya ortalamasına (1,18 ha) göre çok yüksektir. Bu nedenle bu ülkelerde birim üretim başına düşen masraflar düşmekte, ölçek ekonomisinin getirdiği avantajlardan üst düzeyde yararlanmaktadırlar (Tablo 5).

Dünyada kütlü pamuğun pazar değeri ortalama 1.626 \$/ha'dır. Pamuğun pazar değerinin en yüksek olduğu ülke Çin (3.638 \$/ha), en düşük olduğu ülke ise Burkina Faso (396 \$/ha)'dur. Pazar değerinden maliyetin çıkarılması ile elde edilen net gelir açısından karşılaştırıldığında ise 1 ha kütlü pamuk üretiminden en çok gelir elde eden çiftçiler Avustralya (1541 \$), Brezilya (1.034 \$), Meksika (770 \$) ve Hindistan (621 \$)'da bulunmak-tadır. Kütlü pamuk üretiminde dünya ortalaması net gelir 330 \$/ha'dır (Tablo 5).

Dünya pamuk ekim maliyetinde materyal masrafları incelendiğinde, en yüksek kalemin işçilik masrafı olduğu görülmektedir. Pamuk ekimi özellikle sulama ve hasat aşamalarında işçiliğin oldukça yoğun kullanıldığı bir tarımsal faaliyettir. 2018/19 üretim sezonunda dünya ortalaması pamuk ekim maliyetlerinin %31'ini işçilik maliyeti oluşturmuştur. İşçilik masraflarının en yüksek olduğu ülkeler Çin (%38), Türkiye (%43) ve Bangladeş (%49)'tir.

Brezilya, ABD ve Avustralya ise işçilik masraflarının en düşük olduğu ülkeler olup çiftlik başına düşen ortalama pamuk arazisi en geniş olan bu ülkelerde (Tablo 3) makineleşme düzeyi çok yüksektir. Dünya pamuk ekiminde işçilikten sonra en yüksek olan materyal masrafı makine ve gübreleme masrafıdır (Tablo 6).

Piyasa ekonomisinin sağlıklı olarak işlediği birçok ülkede tarım önemli ölçüde desteklenmektedir. Ancak, destekleme yöntemleri farklılık göstermektedir. Gerek tarım sektörü gerekse tekstil ve hazır giyim sektörü için stratejik ürün konumunda olan pamuğun desteklenmesi kaçınılmazdır. Pamukta destekleme politikaları belirlenirken, bir yandan üreticinin artan maliyetlerini karşılayabilecek ve üretimini sürdürmeye teşvik edecek bir gelir sağlanması hedeflenirken, diğer yandan dünya pamuk fiyatları ile rekabet edebilecek bir fiyat seviyesinin oluşması temin edilmeye çalışılmaktadır [19].

Dünyada pamuk sektörü; üretime doğrudan verilen fiyat destekleri, gümrük koruma önlemleri, sigorta destekleri, asgari fiyat destek mekanizmaları, girdi ve nakliye destekleri gibi pek çok farklı araçla desteklenmektedir [21]. 2019/20 sezonunda bazı ülkeler pamuk girdilerine özellikle gübre, depolama, sınıflandırma hizmetleri ve diğer pazarlama maliyetleri için de sübvansiyon sağlamışlardır. Dünyada pamuğa yönelik destek verdiğini bildiren 11 ülkede toplam desteğin yaklaşık değerinin 2019/20 üretim sezonunda bir önceki sezona oranla %39 artarak 8 milyar dolara ulaştığı tahmin edilmektedir. Pamuğa en fazla destek veren ülkeler Çin (%59), ABD (%25), Hindistan (%7,4) ve Türkiye (%2,9)'dir. ICAC verilerine göre pamuğa yönelik destekleme sağlayan ülkelerin 1 pound pamuğa verdiği destek 2019/20'da ortalama 20 sent'dir. (Tablo 7).

ICAC tarafından 1997/98'den bu yana incelenen bir veri seti analizine göre; destekler ile pamuk fiyatları arasında güçlü bir negatif korelasyon vardır. Çalışmada, fiyatların yüksek olduğu yıllarda desteklerin düşme eğiliminde, fiyatların düşük olduğu yıllarda ise desteklerin artma eğiliminde olduğu belirlenmiştir [21].

Tablo 5. Pamuk Üretiminde Önemli Ülkelerin Maliyet ve Net Gelir Durumu (2018/19) [21]

Ülkeler	Ekim Maliyeti		Pazar Değeri		Net Gelir		Üretim Maliyeti	
	Kütlü	Lif	Kütlü	Lif	Kütlü	Lif	Kütlü	Lif
	(\$/ha)						(\$/kg)	
Hindistan ¹	790	872	1411	1104	621	727	0,41	1,30
Çin	3158	3510	3638	3689	480	451	0,75	2,09
ABD	1306	1543	1764	1569	458	221	0,56	1,65
Brezilya	2115	2264	3149	3033	1034	885	0,50	1,34
Pakistan	712	855	1287	1141	575	529	0,32	1,22
Türkiye	2534	2665	2559	2924	25	661	0,59	1,55
Meksika ²	2030	2198	2800	2788	770	1045	0,50	1,35
Yunanistan	1743	1826	1743	1802	0	261	0,56	1,71
Arjantin	570	680	880	1040	311	641	0,26	1,05
Mali	614	769	616	743	2	197	0,54	1,48
Burkina Faso	370	395	396	587	26	294	0,41	1,10
Avustralya ³	1179	1489	2720	2842	1541	2332	0,29	0,94
Bangladeş	1733	1805	2160	2160	427	830	0,58	1,50
Dünya Ortalaması	1223	1366	1626	1507	330	112	0,44	1,30

¹Hindistan-Gujarat Bölgesi, ²Meksika-Chihuahua Bölgesi ³ Orta Kurak-Sulanan,

Tablo 6. Pamuk Üretiminde Önemli Ülkelerin Ekim Maliyetinde Materyal Masrafları (2018/19) [21]

	Tohum	Gübre	İlaç	İşçilik	Makine	Çırcır	Genel Giderler	Toplam
	\$/hektar							
Hindistan ¹	42	123	55	409	160	82	0	872
Çin	183	855	341	1.325	454	352	0	3.510
ABD	166	131	153	61	277	237	518	1.543
Brezilya	203	454	788	26	643	149	0	2.264
Pakistan	27	104	104	352	125	143	0	855
Türkiye	77	400	546	1.141	371	132	0	2.665
Meksika ²	276	360	254	635	504	168	0	2.198
Yunanistan	100	222	411	733	278	83	0	1.826
Arjantin	71	43	109	136	211	110	0	680
Mali	30	175	64	345	0	62	0	676
Burkina Faso	6	110	39	215	0	25	0	395
Avustralya ³	182	122	229	67	387	309	191	1.489
Bangladeş	4	396	197	878	258	72	0	1.805
Dünya Ortalaması	93	223	161	424	235	141	88	1.364

¹Hindistan-Gujarat Bölgesi, ²Meksika-Chihuahua Bölgesi, ³ Orta Kurak-Sulanan

Tablo 7. Bazı Ülkelerde Pamuk Üretimine Sağlanan Devlet Destekleri* [21]

Ülkeler	2018/19			2019/20**		
	Üretim	Ortalama Üretim Desteği	Üretim Desteği	Üretim	Ortalama Üretim Desteği	Üretim Desteği
	1.000 ton	sent/pound	Milyon \$	1.000 ton	sent/pound	Milyon \$
Çin	6.040	29	3.831	5.800	37	4.711
ABD***	3.999	13	1.182	4.336	21	2.022
Hindistan	5.610	0	46	6.069	4	590
Türkiye	977	14	310	815	13	232
Yunanistan	277	35	213	292	32	207
İspanya	65	48	69	66	46	67
Burkina Faso	183	10	39	193	6	24
Mali	276	6	35	299	12	82
Fildişi Sahili	202	3	13	211	8	38
Senegal	6	7	1	6	14	2
Kolombiya	13	0,7	0,2	17	2	0,9
Toplam	17.648	15	5.739	18.104	20	7.975

*Kredi ve diğer yardımlar dâhil değildir, ** Ön Veriler, *** ABD için üretim desteğinin 2018/19'da 371 milyon dolar ve 2019/20'da 1,130 milyon dolarlık kısmı tamamen pamuk üretimine bağlı olmayan ve bu nedenle diğer ürün üreticilerine veya atıl topraklara gidebilecek desteği içermektedir.

Ülkelerin pamuk üretimine yönelik sağladıkları destekler birbirinden farklılık göstermektedir. Çin hükümeti pamuk üretimini pamuk ithalat hacimleri ve değerlerini kontrol ettiği ve vergilere dayalı sınır koruma önlemlerini etkili bir şekilde uyguladığı gümrük tedbirleri aracılığı ile desteklemektedir. Ayrıca, kotasız ithal edilen pamuğa %40 gümrük tarifesi uygulamaktadır. Çin, Ulusal Pamuk Rezerv Kurumu (CNCRC) tarafından yönetilen stratejik bir pamuk rezervi bulundurmaktadır. Arz eksikliği olduğu durumlarda rezervden ihale yöntemiyle piyasaya pamuk sürmekte, arz fazlasında ise rezervi doldurarak fiyatları desteklemektedir. Çin Hükümeti 2019/20 üretim sezonunda pamuğa yönelik 4,7 milyar \$ (37 sent/pound) destek sağlamıştır [21, 33, 34].

Hindistan'da pamuk üretimine destek amacıyla pamuğun yurt içi piyasa fiyatı belirlenen fiyatın altına indiğinde uygulanmaya başlanan, devletin direkt ürün alımı yaptığı Minimum Destek Fiyatı (MSP) sistemi adı verilen bir fiyat yardımı programı uygulanmaktadır. Ayrıca hükümetin teknoloji misyonu kapsamında, çırçır ve presleme işletmelerinin modernizasyonu ve pamuk pazarlamasının geliştirilmesi için, sigorta primi desteği, gübre desteği ve vergi cezalarının silinmesinin yanı sıra, nitelikli tohum üretimi ve dağıtımı için altyapı yatırımları gibi destekler verilmektedir. Hindistan Hükümeti 2019/20 üretim sezonunda pamuğa yönelik 590 milyon \$ (4 sent/pound) destek sağlamıştır [21]

ABD, destekleme politikalarını her beş yılda bir güncellediği Tarım Yasaları ile belirlemekte ve bu yasalarda belirlemiş olduğu mekanizmalar ile tarım politikalarını yönlendirmektedir. Bu ülke, en son 2014 Tarım Yasası (2014 Agricultural Act) diye adlandırılan ve 2018 Çiftlik Yasası kapsamında devam eden geleneksel olarak uygulanan doğrudan gelir desteği yerine üreticinin gelir ve ürün fiyatlarını esas alan risk yönetimine odaklı, hem tarım sigortaları hem de ürün destekleme sisteminde yenilikler getiren yeni bir destekleme modeline geçmiştir. Daha önceki yasalardan çok farklı olan ve tarımsal desteklemelere yeni bir soluk getiren 2014 Tarım Yasası'nda, ilk olarak iki adet yeni tarım sigortası çiftçilere sunulmuştur. Bu tarım sigortası ürünlerinden ilki sadece Upland pamuk (Upland grubu pamuk tiplerinin kökeni Amerika Birleşik Devletleri olup *Gossypium hirsutum L.* içinde yer alır. Bu pamuklar, verimli, orta uzunlukta liflere sahip ve değişik yetişme koşullarına kolayca uyabilen pamuklar olduklarından dünyanın her tarafına yayılmıştır) için geliştirilmiş olan Toplu Gelir Koruma Planı (Stacked Income Protection Plan-STAX)'dir Bu uygulama, bir eyalette üretici geliri beklenen gelirin %90'ının altına düştüğü durumda devreye girmekte ve üreticinin %10-30 arası gelir kaybı sigortadan karşılanmaktadır. Ayrıca üreticilerin sigorta primlerinin %80'i ve STAX poliçesi sağlayan sigorta şirketlerinin idari ve faaliyet giderleri de kısmen karşılanmaktadır [22]. ABD'de pamukta uygulanan bir diğer program ise Pazarlama Kredisi Programıdır (The Marketing Loan Program (MLP)). Pamuk üreticileri birden çok riske karşı teminat sağlayan sübvansiyonlu sigorta aracılığı ile de desteklenmektedir. Bu program ile üreticiler kendi ihmalleri hariç neredeyse her riske karşı sigorta altına alınmaktadır. Toplam ekili pamuk alanının %90'ı bu programa dâhil edilmiş olup sigorta primlerin %65'i hükümetçe karşılanmaktadır [23]. Piyasa fiyatı ve

gelir garantisini elde eden üretici kaliteli lif ve renk yapısına sahip pamuğunu elde etmiş olduğu ihracat desteklerini de kullanarak yurt dışına pazarlamaktadır ki Türkiye tekstil sektörünün de ithalatta tercih ettiği ülkelerin başında ABD gelmektedir. ABD Hükümeti 2019/20 üretim sezonunda pamuğa yönelik 2 milyar \$ (21 sent/pound) destek sağlamıştır (Tablo 7).

AB'de Ortak Tarım Politikası kapsamında; Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu (FEOGA) garanti bölümünden finansı sağlanan pamuk desteklemeleri 1981 yılında Yunanistan'ın Birliğe girmesiyle başlamış, bilahare 1986 yılında İspanya'nın da Birliğe girmesiyle destekleme programı güncellenmiş, daha sonra 2009/10'da AB Ortak Tarım Politikası'nda değişiklikler yapılmıştır. AB pamuk desteklerinin %65'ini doğrudan gelir yardımı, %35'ini ise üretim yardımı oluşturmaktadır. Pamuk üreticilerinin desteklerden yararlanabilmesi için AB üye devletleri tarafından pamuk üretimi için izin verilen tarım arazisinde bulunan, yetkili çeşitler altında ekilen ve normal yetiştirme koşullarında hasat edilmiş olması yanında ticari değeri olan bozulmamış ve temiz bir ürün üretilmesi şartlarını yerine getirmesi gerekmektedir. Destek tutarı, hektar başına ülke için belirlenmiş tutarın, sabit referans verimi ile çarpılmasıyla hesaplanmaktadır. AB'de pamuk üretiminin tamamı İspanya ve Yunanistan tarafından gerçekleştirilmektedir. Üretim yardımı için, maksimum temel uygun alanlar Yunanistan için 250.000 hektar ve İspanya için 48.000 hektar olarak belirlenmiştir. Yunanistan Hükümeti 2019/20 üretim sezonunda pamuğa yönelik 207 milyon \$ (32 sent/pound) destek, İspanya Hükümeti ise 67 milyon \$ (46 sent/pound) destek sağlamıştır [6,21,24,25]

Kolombiya'da üreticilere ödenen doğrudan devlet yardımı son birkaç sezonda azalmıştır. Bunun nedeni Kolombiya Pesosunun devalüasyon sonucu değerinin düşmesidir [21]. 2019/20' de Kolombiya'daki pamuk üreticilerine doğrudan yardım 900.000 dolar (2 sent/pound)'dır (Tablo 7).

Batı Afrika'daki bazı ülkeler, 2018-2020 yıllarında pamuk girdileri için, özellikle gübre ve tohum ekimi için sübvansiyon sağlamıştır [21]. 2019/20 üretim sezonundaki tahminlere göre Burkina Faso 24 milyon \$ (6 sent/pound), Mali 82 milyon \$ (12 sent/pound), Fildişi Sahili 38 milyon \$ (8 sent/pound) ve Senegal 2 milyon \$ (14 sent / pound) destek sağlamıştır (Tablo 7).

5. TÜRKİYE'DE PAMUK ÜRETİM MALİYETLERİ VE PAMUĞA SAĞLANAN DEVLET DESTEKLERİ

Pamuk üretimi, ekonomik katma değeri yüksek bir faaliyet olduğu kadar aynı zamanda yoğun girdi (mazot, gübre, ilaç, enerji, sermaye, işçilik, teknoloji vb.) gerektiren bir üretim şekli olmakla; uluslararası rekabet koşullarında yüksek girdi maliyetlerinden olumsuz yönde etkilenen ve bu özelliği nedeniyle alternatif ürünlerin maliyet ve piyasa fiyatlarındaki ters yönlü hareketlere bağlı olarak ekiliş alanlarında önemli derecede değişiklik meydana gelen bir tarımsal faaliyettir.

Pamuk üretim maliyetini doğrudan etkileyen ve olmazsa olmaz konumda olan girdiler mazot ve gübredir. Her ikisi de petrol ürünü olan bu girdilerde yaşanan fiyat dalgalanmaları üretim

maliyetlerine de doğrudan yansımaktadır. Bu anlamda, dünya petrol piyasalarında yaşanan gelişmeler Türkiye'nin genel ekonomik dengelerine olduğu gibi tarım sektörüne de doğrudan etki yapmaktadır [26].

Türkiye'de pamuk üretim maliyetlerinin birçok pamuk üreticisi ülkeye oranla yüksek olması ve bazı üretici ülkelerin (Çin, ABD, AB) pamuk üretimine yönelik uyguladığı güçlü destekleme politikaları sonucu rekabet gücü olumsuz etkilenmektedir. Yüksek maliyetlere ve ihracatçı ülkelerin destekleme politikalarından dolayı oluşan yurt dışı pamuk fiyatlarına bağlı olarak yurt içinde oluşan piyasa fiyatları pamuk üreticisinin beklentilerini karşılamamaktadır.

ICAC verilerine göre 2018/19 üretim sezonunda; hektara düşen en yüksek pamuk ekim maliyeti sıralamasında Türkiye Çin'den sonra ikinci sırada yer almaktadır. Pamuk ekim maliyetinin dünya ortalaması 1.223 \$/ha iken bu değer Türkiye'de 2.534 \$/ha'dır. Türkiye'de kütlü pamuğun pazar değeri ise 2.559 \$/ha olup, 13 önemli üretici ülke arasında Çin, Brezilya, Meksika ve Avustralya'dan sonra beşinci sırada yer almaktadır. Diğer ülkelerle kıyaslandığında pamuğun pazar değerinin nispeten yüksek olmasının yanında üretim maliyetlerinin de yüksek olması net gelirin düşmesine neden olmaktadır. Net gelir açısından dünya ortalamasının 330 \$/ha olduğu göz önüne alındığında Türkiye pamuk çiftçisinin net geliri 25 \$/ha ile oldukça düşüktür (Tablo 5).

Ulusal Pamuk Konseyi (UPK) verilerine göre ise Türkiye'de 1 kg pamuk üretim maliyeti 2018/19 üretim sezonunda 3,550 TL iken, 2019/20 üretim sezonunda yaklaşık %15 artarak 4,070 TL'ye yükselmiştir. 2020/21 üretim sezonunda 2020 yılı pamuk maliyeti 5,140 TL olarak belirlenmiştir. Maliyet artışı bir önceki sezona oranla %26'dır (Tablo 7).

Uluslararası piyasalarda oluşan dalgalanmalar ve devletlerin pamuğa uygulamış olduğu destekleme politikalarına karşı, Türkiye'de de pamuk üretiminin sürdürülebilirliğinin ve kendine yeterliğinin sağlanması amaçlarına yönelik destekleme politikaları Beş Yıllık Kalkınma Planlarında yer almıştır [27].

Türkiye'de pamukta uygulanan destekleme politikaları 1993 yılına kadar taban fiyatın belirlenerek Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri vasıtasıyla destekleme alımı yapılması şeklinde olmuştur. Türkiye'de pamuğa yönelik halen dört farklı destekleme şekli uygulanmaktadır. Bunlar: fark ödemesi desteği, mazot desteği, gübre desteği ve toprak analizi desteğidir. Fark Ödemesi Desteği uygulaması 1998 yılından beri Tarım ve Orman Bakanlığınca uygulanmaya devam etmektedir. 2001 yılından itibaren sertifikalı tohumluk kullanmak suretiyle kütlü pamuk üretimi yapan ve bu durumu belgelendiren üreticilere, prim miktarına ek olarak verilecek prim miktarının %10'u, 2004 yılından 2012 yılına kadar ise %20'si oranında sertifika farkı ödenmiştir [6]. 2012 yılından itibaren ise yalnızca yurt içerisinde

üretilep sertifikalandırılan tohumları kullanan üreticilere fark ödemesi desteği verilmektedir. Pamuk üreticilerine fark ödemesi destekleri yanında ayrıca ilk olarak 2003 yılında verilen mazot desteği ile 2005 yılında ilk kez verilen gübre desteği 2007 yılından itibaren düzenli olarak devam etmiştir.

Diğer taraftan 2006 yılından itibaren verilmeye başlanan toprak analizi destekleri ile gübrelemede etkinlik, aşırı ve bilinçsiz gübre kullanımının önüne geçmek, sürdürülebilir tarım ve kaliteli ürün elde etmek amaçlanmıştır [28]. Tarım ve Orman Bakanlığı; Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS)'ne kayıtlı olmak şartı ile bakanlık tarafından yetkilendirilmiş laboratuvarlarda yaptırılan toprak analizlerine 2016 yılına kadar alana yönelik olarak üreticiye destek verilmiş 2017 yılında bu destek kaldırılmış, 2018 yılından itibaren ise doğrudan yetkili toprak analiz laboratuvarlarına analiz başına 40 TL şeklinde ödenmeye başlamıştır. Bakanlık 50 dekarın üzerindeki tarım arazileri için bu analizi zorunlu kılmaktadır.

Türkiye'de kütlü pamuğa yönelik olarak 2020 yılında, fark ödemesi desteği (1,10 TL/kg), toprak analizi desteği (40 TL), mazot desteği (62 TL/da) ve gübre desteği (8 TL/da) olarak dört farklı destek verilmiştir. Tablo 7'de pamuğa yönelik olarak verilen birim destek miktarları yıllara göre belirtilmiştir [29,30].

Türkiye'de 2010/11 ve 2020/21 sezonları arasındaki dönemler incelendiğinde, kütlü pamuk üretimine yönelik uygulanan desteklerin birim değerinin giderek arttığı anlaşılmaktadır. Tablo 9'da üretime yönelik olarak kg bazlı verilen fark ödemesi desteği ve ilgili yıllara ait TÜİK kütlü pamuk verimleri kullanılarak alana yönelik olarak verilen mazot ve gübre destekleri ile toprak analizi desteğinin 1 kg pamuk için hesaplanan değerleri verilmiştir.

Tablo 9'a göre 1 kg pamuk üreten bir üretici 2010 yılında 0,42 TL fark ödemesi desteği, 0,006 TL toprak analizi desteği, 0,012 TL gübre desteği, 0,012 TL mazot desteği olmak üzere toplam 0,450 TL destek alırken, 2020 yılında bu değer yaklaşık üç kat artarak 1,243 TL'ye yükselmiştir. Pamuk maliyeti ise aynı zamanda yaklaşık beş kat artmıştır. 2010/11 üretim sezonunda 1 kg pamuğa sağlanan desteklerin toplamı, maliyetin %41,36'sını oluştururken bu oran 2015/16 sezonunda %53,83'e yükselmiş, 2020/21 sezonunda ise %24,18'e gerilemiştir.

Pamukta girdi paritelerinin hesaplandığı Tablo 10'da; 2012 yılında 1 kg kütlü pamuk ile 1,85 kg gübre, 0,31 lt mazot, 0,20 kg tohum alınabilirken, 2020 yılında bu pariteler gübrede 2,38 kg, mazotta 0,50 lt, tohumda ise 0,17 kg olarak gerçekleşmiştir. Pamuk/gübre ve pamuk/mazot paritelerinin 2020 yılına gelindiğinde arttığı gözlenirken, tohum fiyatlarında meydana gelen yüksek düzeydeki artışlar sebebiyle pamuk/tohum paritesinde düşüş yaşanmıştır. Pamuğa verilen destekler pamuk fiyatına eklendiğinde 2012 yılında alınabilecek girdi miktarları 2,58 kg gübre, 0,43 lt mazot, 0,28 kg tohum alınabilirken, 2020 yılında bu pariteler gübrede 3,34 kg, mazotta 0,71 lt, tohumda ise 0,25 kg olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 8. Türkiye'de Pamuğa Yönelik Verilen Destekler [20,29,30,31]

Yıllar	Fark Ödemesi Desteği (TL/Kg)		Mazot Desteği TL/da	Gübre Desteği TL/da	Toprak Analizi (TL/da)
1993	0,003		-	-	
1998	10 ¹				
1999	12 ¹				
2000	9 ¹				
	Sertifikasız	Sertifikalı			
2001	0,070	0,077			
2002	0,085	0,0935			
2003	0,090	0,099	3,9		
2004	0,190	0,228	-		
2005	0,267	0,320	4,5	3,0	
2006	0,290	0,348	-	-	1
2007	0,290	0,348	5,4	3,0	1
2008	0,270	0,324	5,4	5,4	1
2009	0,350	0,420	5,4	5,5	2,25
2010	0,350	0,420	5,5	5,5	2,5
2011	0,350	0,420	6,0	6,0	2,5
2012		0,460	6,4	6,3	2,5
2013		0,500	7,0	7,0	2,5
2014		0,550	7,5	7,5	2,5
2015		0,650	7,9	8,25	2,5
2016		0,750	11		2,5
2017		0,80	36	4	-
2018		0,80	40	4	40
2019		0,80	62	4	40
2020		1,10	62	8	40

¹sent/kg**Tablo 9.** Türkiye'de Birim Pamuk Maliyeti, Pamuğa Verilen Destekler ve Destek/Maliyet Oranları

Yıllar	Kütlü Verim ³ (TL/da)	Maliyet ^{1,2} (TL/kg)	Destek (TL/kg)					Toplam Destek/Maliyet (%)
			Fark Ödemesi	Toprak Analizi	Gübre	Mazot	Toplam	
2010/11	448	1,088 ¹	0,420	0,006	0,012	0,012	0,450	41,36
2011/12	476	1,254 ¹	0,420	0,005	0,013	0,013	0,451	35,96
2012/13	475	1,403 ¹	0,460	0,005	0,013	0,013	0,491	35,00
2013/14	499	1,310 ¹	0,500	0,005	0,014	0,014	0,533	40,69
2014/15	503	1,210 ¹	0,550	0,005	0,015	0,015	0,585	48,35
2015/16	472	1,280 ¹	0,650	0,005	0,017	0,017	0,689	53,83
2016/17	505	2,250 ²	0,750	-	0,022		0,772	34,31
2017/18	489	2,240 ²	0,800	0,002	0,008	0,074	0,884	39,46
2018/19	496	3,550 ²	0,800	0,002	0,008	0,081	0,891	25,10
2019/20	460	4,070 ²	0,800	0,002	0,008	0,135	0,945	23,22
2020/21	494	5,140 ²	1,100	0,002	0,016	0,125	1,243	24,18

Kaynak: ¹[20], ²[32], ³[14]**Tablo 10.** Kütlü Pamuk/Girdi Pariteleri

	2012	2013	2014	2015	2016 ¹	2017 ¹	2018 ¹	2019 ¹	2020 ¹
Pamuk Fiyatı (TL/kg)	1,24	1,35	1,47	1,46	1,70	2,07	2,38	2,70	3,04
Pamuk Fiyatı + Destek (TL/kg)	1,73	1,88	2,05	2,15	2,47	2,95	3,28	3,64	4,28
Gübre Fiyatı (TL/kg)	0,67	0,74	0,76	0,79	0,53	0,70	1,01	1,22	1,28
Mazot Fiyatı (TL/lt)	4,00	4,34	4,40	3,85	3,85	4,69	5,78	6,43	6,07
Tohum Fiyatı (TL/kg)	6,20	6,69	7,12	6,94	7,02	8,10	11,63	14,48	17,46
1 kg pamuk ile alınabilecek girdi miktarı (kg)									
Pamuk/Gübre	1,85	1,82	1,93	1,85	3,21	2,96	2,36	2,21	2,38
Pamuk + Destek/Gübre	2,58	2,54	2,70	2,72	4,66	4,21	3,25	2,98	3,34
Pamuk/Mazot	0,31	0,31	0,33	0,38	0,44	0,44	0,41	0,42	0,50
Pamuk + Destek/Mazot	0,43	0,43	0,47	0,56	0,64	0,63	0,57	0,57	0,71
Pamuk/Tohum	0,20	0,20	0,21	0,21	0,24	0,26	0,20	0,19	0,17
Pamuk + Destek/Tohum	0,28	0,28	0,29	0,31	0,35	0,36	0,28	0,25	0,25

Kaynak:[20], ¹[27]

6. SONUÇ

Lifi işlenen ilk bitki olan pamuğun eski dünyadaki beşiği Hindistan'da tarımının en az 5000 yıl önce yapıldığı belirtilmektedir. Beyaz altın olarak da nitelendirilen pamuk insanoğlunun temel ihtiyaçlarından biri olan giyim sektörüne doğal elyaf sağlamakta ve giderek artan dünya nüfusuna bağlı olarak her geçen gün değeri artmaktadır. Sentetik lif üretimindeki artış karşısında dahi öneminden bir şey kaybetmeyen pamuğun bu nedenlerle uluslararası ticarete yeri büyüktür.

Dünya'da 1980'den itibaren pamuk ekim alanlarında azalma olmasına rağmen verimin yükselmesinden kaynaklı üretiminde artış görülmektedir. Dünya pamuk üretiminin %80'inden fazlası Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 7 ülke (Hindistan, Çin, ABD, Brezilya, Pakistan, Türkiye, Özbekistan) tarafından karşılanmaktadır. Bu ülkeler aynı zamanda neredeyse aynı orandaki pamuğu sanayilerinde kullanmaktadırlar. Dolayısıyla pamuk bitkisi, yetiştirilen ülkelerin hem tarım hem de sanayinin gelişmesine olumlu katkılar sağlamaktadır.

Üretim koşullarının farklılığı nedeniyle piyasa ekonomisine uyumda sorun yaşayan ülkeler piyasa koşullarına uyum ve ticarete rekabet üstünlüğü sağlamak gibi nedenlerle dünyada pamuğa yönelik olarak çeşitli destekler sağlamaktadır. Ancak bu destekler; küçük ölçekli işletmelerde görece olarak gelişmemiş teknoloji kullanan, düşük verim elde eden dolayısıyla ürün maliyeti yüksek gelişmekte olan ülkeleri zor durumda bırakmaktadır. Çünkü destekler dünya fiyatlarını etkilemekte ve bu ülkeler açısından rekabeti zorlaştırmaktadır.

Türkiye'de pamuk üretim ekonomisine geniş bir çerçeveden bakıldığında; pamuk üretimine uygun ve elverişli alanların olması bu alanların yüksek verim potansiyeline sahip olması, pamuğun tekstil ve hazır giyim sektörünün lokomotif olması ve bu sektörün GSYH ve dış ticaret içerisindeki önemli payı, dünyada lif kalitesi bakımından Türk pamuğunun üstün olması, sertifikalı tohumluk kullanımının yaygın olması ve pamuk üreticilerinin alana ve ürüne yönelik olarak desteklenmesi güçlü yönleri oluştururken, pamuk üretiminin tüketimini karşılayamaması nedeniyle Türkiye'nin net pamuk ithalatçısı olması bu durumun küresel rekabet gücünü olumsuz etkilemesi, fiyat istikrarsızlığı ve üretim maliyetlerinin yüksek olması zayıf yönleri oluşturmaktadır.

Türk çiftçisinin rekabet gücünü geliştirecek önlemlerin alınması durumunda, Türk tekstil ve hazır giyim sanayinin mevcut ve potansiyel lif pamuk ihtiyacının yerli üretimle karşılanması ve böylece rakip ülkelere karşı avantajlı konuma gelmesi mümkündür. Türkiye sahip olduğu agro-ekolojik olanaklar sayesinde değişik tip ve kalitede iplik ve kumaş yapımına elveren çeşitlilikte lif pamuk üretilebilmektedir. Ayrıca ek yatırımlara ihtiyaç olmaksızın, sadece sahip olduğu değerleri kullanarak, yurt içi pamuk talebinin, hem miktar hem de kalite olarak, tamamını karşılayacak üretim kabiliyetine sahiptir. Mevcut üretim bile Türkiye ihracatının gerçek anlamdaki lokomotif olan tekstil ve hazır giyim sanayinin sigortası konumundadır. Pamuk ekim alanları 1998 yılında ulaştığı genişliğe (760 bin hektar) mevcut

durumdaki verim ile tekrar eriştiğinde, yerli pamuk üretimi kendiliğinden tüketimi karşılayacak seviyeye çıkmış olacaktır [32].

Sonuç olarak üretimde istihdamda ve ihracatta çok önemli bir yer işgal eden, Türkiye'nin sanayileşmesinin ve küresel pazarlarda varlığının önemli bir parçası olan tekstil ve hazır giyim sektörünün başarılarının devamı için pamuk üretiminin artırılmasının önemi kritik seviyededir. Pamuk desteklemelerinin rakip ülke koşulları ve dünya fiyatları göz önüne alınarak yapılması, maliyeti düşürücü tedbirlerin alınması ve Türk pamuğunun dünya koşullarında rekabetçi bir yapıya kavuşmasını sağlayacak uygulamaların gözden geçirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

1. Küçük, N., (2015), Pamuğun Dünyası, Küresel Aktörler ve Politikalar, ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi, Sayı:4.
2. ICAC, (2019), International Cotton Advisory Committee. Cotton Data Book 2020, December 2019, Washington DC – USA.
3. ICAC, (2021), International Cotton Advisory Committee, Cotton This Month, 1 April 2021, Washington DC – USA.
4. İstanbul Tekstil ve Hammaddeleri İhracatçılar Birliği (İTHİB), Toplam Tekstil ve Hammaddeleri Sektörü 2020 Yılı Aralık Ayı İhracatı Performans Raporu. <http://www.ithib.org.tr/tr/bilgi-merkezi-raporlar-aylik-ihracat-degerlendirme-bilgi-notlari-2020.html>. Erişim Tarihi: Nisan 2020
5. Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM), <https://tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari>, Erişim Tarihi: Nisan 2020
6. Özudoğru, T., Yılmaz, N., (2006), AB ve Türkiye'de Pamuk ve Politikaları, TEAE, Bakış, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Ankara.
7. Katırcıoğlu, Ş. (2002), Küreselleşme, Tarım ve Pamuğun Geleceği. Türkiye 5. Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildirileri, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Yayın No: 87, Ankara
8. Özudoğru, T., (2011), Pamuk Durum ve Tahmin Raporu, 2011/12. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü. TEPGE Yayın No:197.
9. Özudoğru, T. (2013), Pamuk Durum ve Tahmin Raporu, 2012/13 Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü. TEPGE Yayın No:217.
10. ICAC, (2021), International Cotton Advisory Committee. Country-Online, April 7, 2021.
11. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü (TEPGE), Tarım Ürünleri Piyasaları: Pamuk. Temmuz, 2020. Erişim Tarihi: Mart 2021. <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Belgeler/PDF%20Tar%C4%B1m%20C3%9Cr%C3%BCnleri%20Piyasalar%C4%B1/2020-Temmuz%20Tar%C4%B1m%20C3%9Cr%C3%BCnleri%20Raporu/Pamuk,%20Temmuz-2020,%20Tar%C4%B1m%20C3%9Cr%C3%BCnleri%20Piyasa%20Raporu.pdf>
12. DİE, Tarımsal Göstergeler: 1923-1998, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın No: 2407, Ocak 2001, Ankara.

13. Özudoğru, T., (2004), Pamuk Durum ve Tahmin Raporu, 2003/04. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü. TEPGE Yayın No:115.
14. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Bitkisel Ürün İstatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/>. Erişim Tarihi: Nisan 2021
15. İzmir Ticaret Borsası (İTB), Dünya Pamuk Fiyatları. <https://itb.org.tr/Sayfa/20-istatistikler>
16. Özudoğru, T. (2001), Pamuk Durum ve Tahmin Raporu, 2001/02. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü. TEPGE Yayın No: 58.
17. Özudoğru, T. (2006), Pamuk Durum ve Tahmin Raporu, 2006/07. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü. TEPGE Yayın No: 148.
18. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Dış Ticaret İstatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/>. Erişim Tarihi: Nisan 2021
19. T.C. Ticaret Bakanlığı, Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2020 Yılı Pamuk Raporu.
20. Özudoğru, T., (2020), Pamuk Durum ve Tahmin Raporu, 2019/20 Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü. TEPGE Yayın No:312.
21. ICAC, (2020), International Cotton Advisory Committee. Production and Trade Subsidies Affecting The Cotton Industry, December 2020. Washington DC – USA.
22. U.S Department of Agriculture USDA), <https://rma.usda.gov/en/Fact-Sheets/National-Fact-Sheets/Stax-Upland-Cotton>. Erişim Tarihi: Nisan 2021.
23. U.S Department of Agriculture (USDA), Government Programs & Risk Major Risk Management Programs. <https://www.ers.usda.gov/topics/farm-practices-management/risk-management/government-programs-risk/> Erişim Tarihi: Nisan 2021.
24. T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2010, Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2010 Yılı Pamuk Raporu.
25. T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı 2018, Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2018 Yılı Pamuk Raporu.
26. Kıymaz, T., Saçlı, Y., (2008), Tarım ve Gıda Ürünleri Fiyatlarında Yaşanan Sorunlar ve Öneriler. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Yayın No: DPT: 2767. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Tarim_ve_Gida_Urunleri_Fiyatlarinda_Yasanan_Sonunlar_ve_Oneriler.pdf (Erişim Tarihi: 07.04.2021)
27. Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü. Tarım Ürünleri Piyasaları: Pamuk. Ocak, 2021. Erişim Tarihi: Mart 2021. <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Belgeler/PDF%20Tar%C4%B1m%20C3%9Cr%C3%BCnleri%20Piyasalar%C4%B1/2021-Ocak%20Tar%C4%B1m%20C3%9Cr%C3%BCnleri%20Raporu/Pamuk,%20Ocak-2021,%20Tar%C4%B1m%20U%CC%88ru%CC%88nleri%20Piyasa%20Raporu.pdf>
28. Tanrıverdi, K., Çelik, Y., (2016), Konya İli Çumra İlçesi Tarım İşletmelerinde Üreticilerin Toprak Analizi Yaptırma Nedenleri ve Yaklaşımları. Bahri Dağdaş Bitkisel Araştırma Dergisi, 5(1):35-44.
29. Resmi Gazete, Bitkisel Üretime Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ (Tebliğ No: 2020/31) <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/11/20201125-13.htm>. (Erişim Tarihi: Mart, 2021)
30. Resmi Gazete, Bitkisel Üretime Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ (Tebliğ No: 2020/31)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Tebliğ No: 2021/10) <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/03/20210306-9.htm> Erişim Tarihi: Mart, 2021)
31. Resmi Gazete, Bitkisel Üretime Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Destekleme Tebliğleri, Çeşitli Yıllar (Arşiv). (Erişim Tarihi: Mart, 2021)
32. Ulusal Pamuk Konseyi (UPK), Pamuk Sektör Raporları. <http://www.upk.org.tr/raporlar>
33. MacDonald, S., Gale F., Hansen, J, (2015), Cotton Policy in China. U.S. Department of Agriculture, Economic Research Service.
34. Munich Personal RePEc Archive (MPRA), Cotton Policy in China. March 2015, MPRA Paper No. 70863. Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/70863/>

